



מה אתם יודעים על קהילת 'נש
דידן' שמשוחחים ב'לישנא דידן'?
זעיר פה זעיר שם עדיין תוכלו
למצוא אותם: משפחות ואפילו
קהילות שלמות ששפת הדיבור
היומיומית שלהם היא ארמית
■ לרגל חגיגות סיום הש"ס יצא
'משפחה' למסע בעקבות אחרוני
דוברי הארמית בארצנו וגילה חבורה
מגוונת של קשישים, חוקרים
וסתם משוגעים לדבר שנשמעים
כאלו הגיחו זה עתה מתוך דך
גמרא או תרגום ירושלמי ■ דבר
ארמית כי שומעים אנחנו

אליהו אקרמן

צילום: אלי קובין ואימגו בנק AFP



"צפרא"

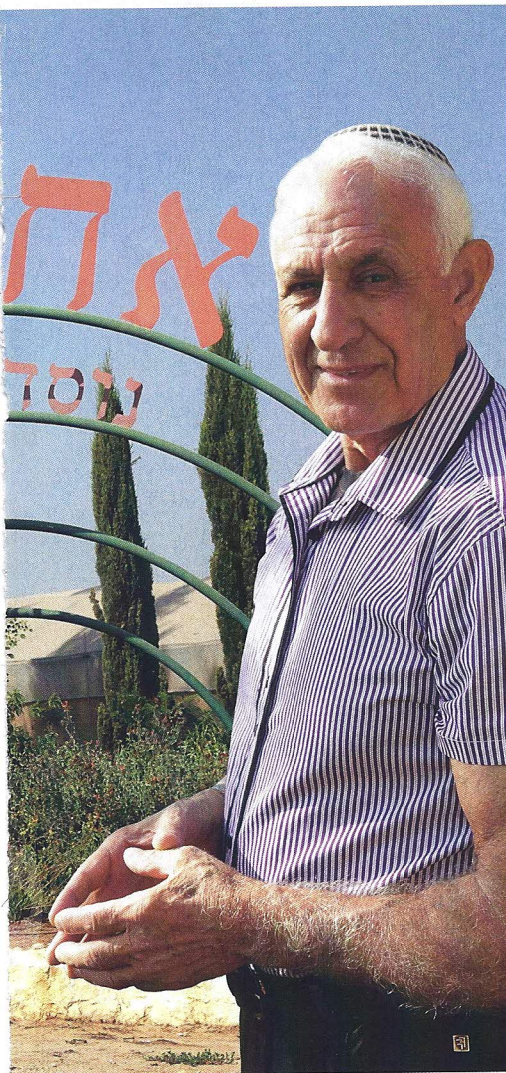
טבא, אינתי, מקדם שמשון יוסף את
פני רעייתו בברכת בוקר טוב לבבית.
"במטותא מינייכי, אנא גבינא קחיה.
הב לך חדא קחיה ותרי צ'ניצ'י שוכרא". ("בבקשה ממך, אני רוצה קפה.
הביאי לי קפה אחד עם שתי כפיות סוכר"). לחילופין, הוא עשוי לבקש
ממנה: "האווי חד טיפה מאיה" ("הביאי לי מעט מים").
אם נדמה לכם שנקלעתם לסוגיא תלמודית בלתי מוכרת - לא טעיתם.
כבר 64 שנה שמשון יוסף קורא, מדבר, חושב, ואפילו חולם בארמית
הרוטה. אם תפגשו אותו מסתובב ברחובות שטופי השמש של מושב
אחיטוב הוא עשוי לפנות אליכם בשאלה המתבקשת - "מיין ליכא אינתי?"
("מנין אתם?"). אם יזהה אצלכם סימני קוצר רוח, הוא יברר מיד: "וואדא
את גלוד חכת גליאתה?" (יש לך זמן לדבר עכשיו?). אם התקיים המפגש
בשבת הוא ייפרד מכם בברכת - "שבתוך הדיה בריכתא". ואם אתם
ממהרים לשיעור הדף היומי הוא יאחל לכם במאור פנים - "לפוך בריכיה
הוה".

שמשון יוסף הוא אחד האנשים האחרונים בארץ שארמית היא שפת
האם השגורה על לשונם. לו היה הדבר תלוי בו הוא היה משוחח עם פקיד
הבנק שלו בארמית, מסדר את ענייניו בביטוח הלאומי באותה שפה, ועורך
את קניותיו אף הן בארמית. דא עקא - עוד ביטוי שמקורו בארמית -
הצרה היא, בשנים האחרונות כמעט לא נותר לו עם מי לדבר ב'לישנא
דידן', כפי שדוברי הארמית מכנים את שפתם. אולי זה מה שהמריץ

מחבר המילון הראשון לארמית מדוברת. גבריאל באגר

ב אחיטוב - הקהילה שהפכה את הארמית לשפתה המדוברת

לויטוב דיגמרא



בירת המלפפונים הפכה למעוז דוברי הארמית. שמשון יוסף

הישראלית. 70 אחוז מהמלפפונים הירוקים המהווים רכיב מכוון במטבח הישראלי מקורם במשקי אחיטוב. ובניגוד למיקרוגל או לסלולרי, למלפפון דווקא יש תרגום ברור וחד-משמעי בארמית – "חירי" או "חירי חמיסתא" במקרה ומדובר במלפפון חמוץ.

"אנא אזילנא מהכא" ("אני הולך מכאן"), אני נפרד בארמית הישיבתית שלי מהחקלאי הארמי האחרון בארץ ישראל.

"לא איתנשי למישדר לנא ספר יומא" ("אל תשכח לשלוח לנו את העיתון"), מזכיר לי שמשון יוסף.

כמעט עינתי אחריו "אמן"... מה לעשות, ובשפה הארמית אפילו האמירה הבנאלית ביותר נשמעת כמו תפילה...

היידיש של הכורדים

"הארמית היא היידיש של היהודים הכורדים", את המשפט הקצר הזה המצליח להקיף ארבע תרבויות בחמש מילים אני שומע מפי של מיכה דמירל.

בשנים האחרונות דמירל הפך את

אותו לנקוט ביוזמה יוצאת דופן ולנסות להפוך את הארמית לשפה הרשמית של מושב אחיטוב.

"הארמית היא שפה עתיקה ומכובדת בעלת עבר מפואר מאוד", אומר לנו יוסף, הפעם, לשם שינוי, בעברית. "כואב לנו הלב לראות את השפה הזאת נכחדת מהעולם. מומחי לשון טוענים שהארמית היא שפה מתה. אפילו דוברי הארמית פסימיים. חשבנו שצריך לתת לארמית עוד צ'אנס אחרון".

לישנא דיין

שמשון יוסף הוא צאצא לקהילת 'נש דיין', קהילה קטנה ועתיקה של יהודים דוברי ארמית מאזור אגם אורמיה. לאחר שהאזור נכבש בידי הרוסים לפני למעלה ממאה שנה נפוצו יהודיו לכל עבר כשהם נוטלים עימם את לשונם הייחודית. הוא עצמו עלה מכוורדיסטן בהיותו בן עשה. "ההורים היו מדברים בנייהם בארמית כשרצו שאנחנו הילדים לא נבין על מה הם מדברים", מספר שמשון, "מובן שזה בדיק מה שנתן לנו את המוטיבציה ללמוד את השפה על בוריה".

מסתבר שזוהי שיטה מצוינת להוראת שפה זרה, שכן ילדיו של שמשון למדו את השפה הארמית בדיוק באותן נסיבות. לפני מספר שנים החליטו שמשון ועוד כמה משכניו כי הגיעה השעה להפיח רוח חיים בשפה הגועת. "אמרנו לעצמנו, אם ישנם עדיין אנשים שעבורם הארמית היא שפה חיה – צריך לנצל את ההזדמנות ולהציל אותה מכליה", מספר שמשון.

יחד עם ועד המושב קידם שמשון את היוזמה להפיכת הארמית לשפה הרשמית של מושב אחיטוב. נפתחו קורסים לארמית מדוברת, ואף חוגים לארמית עבור צעירי הצאן. זר כי יזדמן למושב אחיטוב עשוי לחשוב שהוא נקלע לפומבדיתא או למתא מחסיא. "צפרא טבא, איכנא איתכוון?" (בוקר טוב, מה שלומכם?) עשוי ילד אחד לשאול. "חלמנא דיל סגי שפירא (שלומי טוב מאוד)", ישיב לו חברו בכובד ראש, ומיד יוסיף: "אית לי כריכא עם שוקולא" (יש לי סנדביץ' עם שוקולד).

האם זה אומר שבפעם הבאה שנבקר במושב אחיטוב מוטב כי נגיע מצוידים בשיחון עברי-ארמי? שמשון יוסף צוחק. קרוב לוודאי שתצליחו למצוא כמה מקומיים שיידעו לתת לכם הדרכה גם בעברית, הוא אומר. ובכל זאת, בקרב מאה ומשהו בתי האב של המושב נקלטו כמה וכמה ביטויים ומילים בארמית, כך שהשפה בהחלט הצליחה להפוך לחלק מהנוף המקומי.

אין בנמצא "אקדמיה ללשון הארמית", ולכן אין מי שיעדכן את השפה הארמית ויוסיף לה מילים חדשות בהתאם לצורך. שמשון יוסף מודה שאין לו מילה בארמית עבור מיקרוגל או טלפון. על התרגום לארמית של המונח 'כונן יו-אי-ס-בי' אפילו לא העזנו לשאול אותו. אבל הבעיה הזאת אינה חדשה, ודוברי הארמית למדו להסתדר איתה. זו הסיבה שהארמית המודרנית משופעת במילות השאלה שנלקחו מהטורקית, מהפרסית, מהערבית ומיתר הלשוניות המדוברות ביותר להרי אזרבייג'ן והגלילות.

בזמן שבו אין הוא מלהג בארמית ויכולו למצוא את יוסף שמשון באחד משדות המלפפונים שלו. בכלל, מושב אחיטוב הוא בירת המלפפונים

עצמו למעין היסטוריון בלתי רשמי של יוצאי קהילות 'נש דיין'. "בימים עברו", הוא מפרט, "השפה הארמית הייתה מדוברת בכל המרחב המזרח תיכוני. זו הייתה שפת הדיפלומטיה הבינ-לאומית וגם שפת העסקים וחיי היום יום. במרוצת הדורות נדחקה הארמית בפני הערבית עד שניבים מסוימים שלה השתמרו רק בקרב ה'נש דינים' שהשתמשו בה כדי לבדל את עצמם משכניהם הגויים".

מקורם של הנש דינים ("האנשים שלנו" – בתרגום מילולי) הוא במובלעת הרים כורדיסטאנית השוכנת לא הרחק מאגם אורמיה, באזור הנמצא היום בין מזרח טורקיה לצפון איראן. כאן, בלב אזור הררי המנותק כמעט לחלוטין מהעולם החיצון, השתמרו ארבע קהילות עתיקות במיוחד המתייחסות ישירות אחר היהודים שחיו בבבל בתקופת התלמוד. לקהילות הללו קראו: אורמיה, סלמסט, בשקיה וגאבור. בכל אחת מהן חיו מאות משפחות יהודיות.

"הקהילות הללו עתיקות מאוד והן מתייחסות אחר גלות שלמנאסר מלך אשור עוד לפני חורבן בית ראשון", מספר מיכה. איך קרה שדווקא בהן נשמרה הארמית כשפה חיה בעוד שכמעט בכל מקום אחר היא נכחדה מהעולם? מיכה סבור שהדבר קשור לטופוגרפיה של הרי כורדיסטאן. "ארמית הייתה בימי קדם שפת המסחר הבינ-לאומית. מטבע הדברים, היהודים שהרבו לשלוח

"אנא אזילנא מהכא" ("אני הולך מכאן"),

אני נפרד בארמית

הישיבתית שלי

מהחקלאי הארמי

האחרון בארץ ישראל.

"לא איתנשי למישדר

לנא ספר יומא" ("אל

תשכח לשלוח לנו

את העיתון"), מזכיר

לי שמשון יוסף



ארמית כשפה חיה. בית הספר היהודי בקובה שבאזרבייג'ן בתחילת שנות ה-20

ארמית בגויים תאמין

בעוד שהארמית המדוברת בקרב היהודים דועכת והולכת, הרי שבשנים האחרונות ניכרת פריחה דווקא בארמית המדוברת בקרב לא-יהודים. הניב הארמי-סורי מדובר על ידי קבוצות של נוצרים אשורים שמפוזרים היו בקהילות קטנות מצפון איראן דרך צפון עיראק ועד צפון סוריה. עקב רדיפות המוסלמים בדורות האחרונים עקרו רבים מהם מהמזרח התיכון והתיישבו באירופה ובצפון אמריקה, שם עשו חיל בעסקים והפכו לקהילה מגובשת ומבוססת.

קהילות מבוססות במיוחד של אשורים דוברי ארמית מצויות בצרפת ובשבידיה. ככל שהדבר ישמע מוזר, שני ערוצי תקשורת חזותיים בארמית החשובים בעולם משדרים מסקנדינביה. בשנות השמונים אף הומצא מעבד תמלילים הכותב באותיות הכתב הארמי-סורי בידי מהנדס תוכנה בכוויית.

המרונים הנוצרים היושבים בלבנון אף הם מדברים בניב ארמי. לפני מאות שנים החזיקו המרונים במדינה עצמאית בהרי הלבנון. בעידן המודרני חידשו הצרפתים את קיומה העצמאי של לבנון אך עשו אותה ל'מדינת כל אזרחיה'. בפועל, משמעות הדבר היתה, שבתוך כמה עשרות שנים איבדו המרונים את ההגמוניה במדינה והפכו למיעוט החי בצלו המאיים של הרוב השיעי בלבנון. תהליך זה השפיע גם על דחיקתה של הארמית לטובת השפה הערבית השלטת. אלא שבשנים האחרונות מתהפכת המגמה בתהליך שניצניו הראשונים מתחילים דווקא בארץ.

בתחומי הארץ, באזור התפר שבין דרום לבנון לגליל העליון, מצויים תמשה כפרים שאוכלוסייתם הייתה בעיקרה מרונית. אחד מהם הוא הכפר ג'יש, השוכן על חורבותיה של גוש חלב היהודית. בכפר חיים כ-3,000 נפש, כמחציתם נוצרים מרונים. לפני שנתיים הוגשה למשרד החינוך הישראלי תכנית להקמת בית ספר ראשון מסוגו בארץ עבור צעירי הכפר שהשפה העיקרית שבו תהיה ארמית-סורית, שפת המקור של המרונים. לבקשה זו מצטרפים גם משפחות של פליטי צד"ל שהשתקעו בצפון הארץ, אף הם בחלקם הגדול מרונים.

אחד מהוגי התוכנית מסביר כי שאב את ההשראה לכך מהיהודים: "השפה העברית אף היא חדלה לשמש לפרק זמן ארוך כשפת דיבור יומיומית. בדומה לכך גם אנחנו מקווים לקחת את השפה הארמית שכמעט והפכה לשפה מתה ולהפוך אותה מחדש לשפת דיבור כפי שעשו אבותינו בימי קדם".

אז אם בביקור הקרוב שלכם בקברי שמעיה ואבטליון (השוכנים בגוש חלב) תפגשו 'במקרה' בחבורת צעירים דוברי ארמית רהוטה, אל תתבלבלו. לא מדובר בתלמידי ישיבה המקיימים "ובלכתך בדרך" אלא בסך הכול בחבורת מרונים השבים מבית הספר המקומי.



פסימי. "אני לא רואה המשכיות", הוא אומר בצער. "הארמית נתפסת כמשהו ששייך לעולם הולך ונעלם, כחלק מתרבותם של הזקנים".

בשנים האחרונות דווקא נעשו כמה מאמצים להחיות את השפה הארמית. להקת פייטנים הלחינה ונגנה את פיוטי העדה. בכנסים ובאירועים של בני העדה עדיין מעלים מחזות בשפה הארמית. יש פטוף של ספרות אקדמית ומילונית העוסקת בארמית המודרנית, ועד לאחרונה ניתן היה אפילו להאזין לאקטואליה ארמית באמצעות תחנת שידור ביתית שכל שידוריה נעשו על טהרת השפה הארמית.

אלא שכל זה אינו מצליח לבלום את הדעיכה הבלתי נמנעת של השפה היהודית השניה בחשיבותה אחרי העברית. "על כל דובר ארמית שמסתלק מן העולם לא קם תחליף. לכן חשוב לנו כל כך לאסוף את העדויות והמסורות לפני שיכחדו לגמרי מהעולם וישתכחו כליל", אומר דמירל.

הטע המילונים

"אם אניח דף גמרא בפני דובר ארמית מודרנית שלא למד בישיבה, כמה מהכתוב הוא יצליח להבין?" את השאלה הזאת אני מפנה לגבריאל באגה, מי שחיבר את המילון המקוון הראשון לארמית מדוברת. "לא הרבה", מפתיע אותי באגר בתשובתו.

במקומות כמו איראן, עיראק, רוסיה וסוריה - כל הארצות הגובלות באזור כורדיסטאן. מקומות אלה שימשו תחנות ביניים עבור מרבית הפליטים למשך דור או שניים.

"מהאי טעמא - עוד ביטוי בארמית - מסורות הנש דידן לא הגיעו אלינו בצורה ישירה אלא מעורבות בהשפעה עיראקית, טורקית וכדו' בהתאם לארצות מושבותיהם".

עד כמה שעלה ביד דמירל לברר, נכון להיות לא נותרו בכל אזור אורמיה כי אם שתי משפחות יהודיות בלבד, שריד אחרון לקהילה וותיקה בעלת יחוס מפואר. בארץ לעומת זאת מצויים להערכתו כעשרת אלפים יוצאי 'נש דידן'. עקב ריבוי המנהגים והמסורות שהתערבבו מחמת הטלטלות בדור האחרון - רבים מהם מגדירים עצמם "עיראקים" "כורדים" או "פרסים", מבלי להיות מודעים לכך שבעצם הם נש דידינים.

בשנים הראשונות עדיין התרכזו רבים מהם בקהילות ובבתי כנסת משל עצמם בירושלים ובמקומות אחרים. לדברי מיכה, בתי כנסת של 'נש דידן' התקיימו עד לשנים האחרונות בחולון ובגבעתיים. במקומות הללו עדיין אפשר היה לשמוע את הקשישים מגלגלים שיחה בארמית.

כמה מכל אלה עדיין מדברים ארמית בהווה? מעטים מאוד, סבור מיכה. לו עצמו יש שלושה דודים הדוברים ארמית רהוטה. מסבו הוא ירש כמה מילים ארמיות. אבל באשר לדור הבא הוא

את ידם במסחר זה, הרבו להשתמש בארמית. המיקום הרחוק והנידח של הקהילות שמר עליהן מפני הלחץ הסביבתי וכך הן נשמרו כמו בועות אותנטיות של תקופה קדומה יותר".

הריחוק ממרכזי התורה החשובים בעולם גבה מבני אורמיה מחיר רוחני כבד. תייר יהודי שסייר באזור לפני למעלה ממאה שנה מדווח כי רוב הגברים לא ידעו קרוא וכתוב ורק שליש למדו תורה, גמרא ושולחן ערוך. בקהילות אחרות המצב היה טוב יותר אולם עדיין היה קושי במציאת ספרי קודש ובמקומות לימוד מסודרים עבור הילדים.

יהודי אורמיה גם סבלו מנחת זרועם הקשה של שכניהם המוסלמים. בני הקהילה מספרים כי באחת השנים הוחלט להזמין את האימאם המוסלמי לאפיית מצות על מנת שיראה במו עיניו שאין לשים בבצק את דמו של ילד ערבי. בתום האפיה אמר להם האימאם: "אותי שכנעתם, אבל מה אעשה ויש בסביבה עשרות אלפי מוסלמים פרמיטיביים שאינם מאמינים לאף מילה שלי..."

את המכה הקשה ביותר ספגו יהודי 'נש דידן' עת החלה הפלישה הרוסית לאזור בסביבות שנת תר"ע-1910 ושוב פעם לאחר שנת תרע"ח-1918. פלישה זו חוללה אנדרלמוסיה וערבוביה שריסקה לרסיסים את הקהילות היהודיות הוותיקות והפיצה את יושביהן לכל עבר. "מעטים מאוד היו הנש דידינים שעלו ישירות מאורמיה לארץ ישראל", מסביר מיכה דמירל. "הרוב התיישבו בתחילה

**זר כי יזדמן לחושב
אחיטוב עשוי
לחשוב שהוא נקלע
לפוחבדיתא או למתא
מחסיא. "צפרא טבא,
איכנא איתיכון?"
(בוקר טוב, מה
שלומכם?) עשוי ילד
אחד לשאול. "חלמנא
דיל סגי שפירא (שלומי
טוב מאוד)", ישיב לו
חברו בכובד ראש, ומיד
יוסיף: "אית לי כריכא
עם שוקולא" (יש לי
סנדביץ' עם שוקולד).**



זן נדיה, הולך ונכחד. יהודי באזרבייג'ן, כיום

בקרוב השומרונים. בין הניבים היהודיים השונים וכן בין הניבים הלא-יהודיים קיימים קווי דמיון רבים. בעוד הארמית היהודית כתובה באותיות עבריות, הארמית הסורית כתובה באלפבית ייחודי שנראה כמו מזיגה של אותיות עבריות וערביות.

נכון להיום, אומר באגר, מצויים בארץ ארבעה להגים עיקריים של השפה הארמית. הם נבדלים ביניהם ברמת האותנטיות שלהם. להערכתו מצויים היום בארץ כ-25,000 דוברי ארמית ברמה כלשהי, רובם בגיל חמישים ומעלה. אלא שהארמית המדוברת בניהם מתובלת במינון נכבד של מילים זרות - פרסית, ערבית וטורקית. הניב הארמי המזוקק ביותר מדובר על ידי פחות מאלפיים בני אדם, רובם ככולם בגילי שבעים ומעלה, ומספרם פוחת והולך בכל שנה.

"אני לא חושב שיש עתיד לארמית המודרנית", אומר באגר. "הארמית מזוהה עם קבוצה הולכת ומצטמצמת של קשישים. לא ירחק היום והמקום היחיד שבו ניתן יהיה למצוא אותה יהיה במילונים ובספרי מחקר".

אבל האם הארמית באמת עומדת לחלוף מן העולם? איפכא מסתברא: בדיעבד ניתן לומר כי דווקא חיסולה של הארמית הוא רק בלשון סגי נהור. לא, הארמית איננה בר מינון, ואף לא דחליל או מוקיון או גלימה, ובטח שלא בדיחה. אדרבא, היא שופרא דשופרא ואין לך אתר שבו לא משתמשים בה. אפילו סבא וסבתא - שלא לדבר על אמא ואבא - הם בעצם מילים בארמית.

כפי שהקורא הנבון ניחש - כמעט כל מילה שהופיעה בקטע האחרון מקורה בשפה הארמית. כן - גם "בדיחה" וגם "מסוק" ואפילו "דווקא", כולן מילים שמקורן בארמית. וזהו בעצם המענה האולטימטיבי לחשש המטריד את גבריאל באגר וחבריו. למרות הכול הארמית המדוברת לא עומדת לחלוף מהעולם, לא בעתיד הקרוב ואף לא בזה הרחוק, ולו מהטעם הפשוט שמילותיה נמסכו בצורה בלתי הפיכה בשפה העברית. ■

המדוברות בסביבה כגון אזרית, טורקית, פרסית וערבית.

כרבים מבני 'נש דידן', גבריאל באגר נולד בבגדד למרות שמוצא משפחתו מאורמיה. "כשסבא שלי הגיע לבגדד, היהודים בעיר התקשו להבין מנין הגיע. לפיכך קראו לו 'בא-גר', כלומר, הגיע לכאן גר מארץ נוכריה. סבא היה יהודי חרדי שהקפיד על קלה כחמורה. לאחר הגיעו ארצה השתקע בתל אביב. אני זוכר אותו עד היום בלבשו החרדי ואת הקפדתו על ענייני כשרות".

בשנים האחרונות הבין באגר כי בקיאותו בארמית הופכת אותו לחלק מזן נדיר הנמצא בסכנת הכחדה. מאכן נולד הרעיון ליצור מילון מקוון שיעניק לכל אדם גישה לארמית המודרנית. חוקרי השפה מבדילים בין רבדים שונים של השפה הארמית החל מארמית קדומה שמופיעה לראשונה על במת ההיסטוריה לפני 3,000 שנה ועד לארמית ה'חדשה' המדוברת בשבע מאות השנים האחרונות. המילים הארמיות הקדומות ביותר בתורה מופיעות בחומש בראשית - "יגר שהדותא". החל מעלייתה של ממלכת אשור, הופכת הארמית בהדרגה ל'לנגואה פרנקה' - השפה הבינלאומית המדוברת על ידי דיפלומטים בכל מקום שהם.

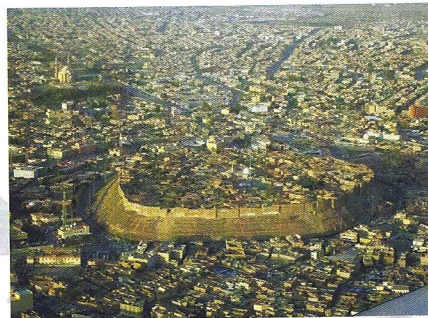
ביטוי מעניין לכך ניתן למצוא בדו שיח המתקיים בין רבשקה שר צבא סנחריב לבין נציגיו של המלך חזקיהו הנדרשים על ידו להיכנע. "דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו", מבקשים נציגי המלך על מנת למנוע פגיעה במוראל העירוני, "ואל תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על החומה".

בתקופה מאוחרת יותר מתפצלת הארמית המדוברת לניבים שונים. החלוקה העיקרית היא בין הניב המזרחי לניב המערבי שכל אחד מהם מתחלק אף הוא לשלושה ניבים שונים. יש את הארמית הבבלית, המוכרת לכל מי שהציץ בדף גמרא, ויש את הארמית הגלילית שבה נכתב התלמוד הירושלמי. להבדיל, יש את הארמית הסורית המדוברת היום בפי כמה אלפי גויים אשורים (ראה מסגרת) והארמית השומרנית שהשתמרה עד היום

הארמית המודרנית, כך הוא מסביר לי, מורכבת רק בששים אחוז מהארמית המקראית הקדומה. היתר מורכב מהטיות ואופני דיבור שהשתנו במרוצת הדורות ומאלפי מילים שהשתרבבו משפות זרות, וזה עוד לפני שהזכרנו את חיתוך הדיבור שאף הוא שונה לחלוטין.

"היחס בין הארמית המודרנית לארמית העתיקה הוא רחוק עוד יותר מהיחס בין העברית המודרנית לעברית המקראית. ברור שיש גם דמיון ניכר אבל לצדם קיימים הבדלים רבים. לו היה יהודי בבלי מתקופת התלמוד פוגש 'נש דידן' מודרני אני חושב שהם היו מצליחים להבין אחד את השני באופן כללי, אבל הרבה מילים ספציפיות היו חסרות להם".

למרות זאת, רוב דוברי הארמית שעימם שוחחנו ידעו לומר מה הן המילים הארמיות האותנטיות ואלו הן מילים שנוספו בהשפעות השפות



נש דידן. בארבל, קהילה יהודית חשובה